

Bevæbnet med lidt af arven fra Salmonsens, Kant, Humboldt og Hegel har forfatteren ladet sig friste til at forsøge at skitsere et aktuelt og normativt dannelsesbegreb.

Dannelse er mere end uddannelse

* Vi er aldrig ikke i en situation. Og set fra min position som universitetslærer på RUC og Handelshøjskolen handler dannelse om visdom og tænkning, om evnen til at udvikle nye begreber i en dialog med traditionen og om styrken til at sige nej, stillet over for uværdige opgaver og urimelige fordringer. Universitetets raison d'être er at gøde jorden for fremragende tænkning og for at danne de studerende til at stå på egne ben. Universitetet bør være bundsolidt, men også drilende og udfordrende. Universitetet bør være stedet for værdighed og visdom, for læreprocesser der åbner hidtil ukendte verdener og kvalificerer nysgerrigheden.

Jeg har altid elsket den smukke sætning om 'Dannelse' fra Salmonsens Leksikon fra 1916:

»Det er ikke Massen af, hvad et Menneske ved eller har lært, der bestemmer hans Dannelse, men den indre Bearbejdelse og Tilegnelse til en ejendommelig Livsfylde og selvstændig Dom.«

Dannelse drejer sig nemlig ikke blot om at fylde oktan-95-sociologi-blyfri eller diesel-pædagogik på tomme studenter-tanke eller om at skrive flotte og svære ord på tomme tavler. Med ordene 'ejendommelige', 'Livsfylde' og 'selvstændig Dom' entres et felt, hvor rene mål-middel-rationelle betragtninger altid vil være på vildspor og såre uvelkomne. Grundlæggende lader dannelse sig ikke operationalisere, måle eller planlægge. Den er principielt sat på fri fod, udleveret til den enkeltes selvdannende virksomhed, udfoldet i en stemt og frugtbar social sammenhæng, hvori der er højt til loftet. Nyttehensyn, taktiske kalkulationer og markedsorientering bør ikke være velkomne gæster eller hellige parametre for virket på universitetet.

I 1770'erne skrev Immanuel Kant: »Mennesket har brug for omsorg og dannelse. Dannelse indbefatter tugt og undervisning. Disse to ting behøver, så vidt vides, intet dyr«. Det vilde menneskedyr skal disciplineres og tugtes, og samtidig er det målet, at det ad åre lærer at blive frit og fornuftigt. I 1784 skrev han i den berømte tekst 'Besvarelse af spørgsmålet: Hvad er oplysning?', at mennesket må træde ud af sin 'selvforskyldte umyndighed' og lære 'at bruge sin forstand uden andens ledelse'. Det må have mod til at blive oplyst.

Wilhelm von Humboldt, der blev 'fader' til Berlins universitet, skrev i 1793 fragmentet 'Teori om menneskets dannelse'. Heri står der at læse for den, der har lyst til at finde ud af, hvordan drømmene om at formgive mennesket tog sig ud for mere end 200 år siden:

»I centrum for alle særskilte former for virksomhed står nemlig det menneske, som uden nogen hensigt rettet mod noget enkeltstående, alene vil styrke og op-høje sin naturs kræfter, give sit væsen værdi og varighed.«

Og 14 år senere skrev G.W.F. Hegel nogle kryptiske, men tankevækkende ord i 'Åndens fænomenologi':

»Selvom fosteret vel kan siges i-sig-selv at være menneske, så er det ikke et

menneske for-sig-selv – det bliver det først, når det som dannet fornuft virkeliggør sig som menneske i-og-for-sig-selv.«

Den tyske idealisme drømte således om, at mennesket i en delikat blanding af tugt og frihed kunne blive et civiliseret og fornuftigt individ. Både Humboldt og Hegel lægger vægt på selvdannelse og på en livslang anden fødsel. Det er ikke tilstrækkeligt i-sig at være menneskenatur. Erobringen og mestringsen af livet er et for-sig-forhold, der må opøves i at have blik og respekt for det almene og ikke blot for det særskilte og det private. Og begge d'herrer pointerede, at det først var gennem sproget, at fornuften bliver levende i os. Alle tre filosoffer er sikre på, at menneskevæsenet har potentialer, der må sættes fri. Med en central formulering fra samtidens vokabular: Den 'første natur' må formes til en 'anden natur'.

Der er tørret mange tavler fri for kridt, gledet mange generationer gennem uddannelsesanstalterne og givet mange karakterer, siden disse ambitiøse og fordringsfulde ord tog form i Oplysningstidens årle ungdom. Men bevæbnet med lidt af arven fra Salmonsens, Kant, Humboldt og Hegel er det fristende at forsøge at skitsere et aktuelt og normativt dannelsesbegreb i form af 10 betragtninger.

1. *Dannelsen er uden faste forbilleder, men ikke uden substans*

På tysk hedder dannelse 'Bildung'. Det er et godt ord, for i hvilket billede og med hvilket forbillede skal vi dannes? Forbilleder har der været nok af gennem tiderne: Gud, fædreland, natur, samfundsmæssige behov og nytte. I dag må dannelsen give afkald på forbillederne, men ikke på at gengive dannelsen tyngde og substans. Enhver lærer må turde at være normativ. De studerende skal ikke give afkald på at tage livtag med fagets klassikere, og de bør ikke spises af med en oven blanding af korte uddrag og sekundærlitterær tyggemad.

2. *Dannelse er retten til at fordybe sig hele livet*

Staten ønsker at effektivisere: at opspeede studentergennemstrømningen og minimere uddannelsesstederne. Der er grund til at frygte, at dannelsen ryger ud af uddannelserne i denne tid. I liberalisternes hænder gøres vi alle til kræsne og kortsynede forbrugere, mens staten giver afkald på at have langsigtede og indholdsmæssige ambitioner. Staten synes at have tabt modet. Markedstænkningen breder sig overalt. I denne miserable tid må det være en menneskeret – i hvert fald på universitetet – at være både unyttig og langsom.

3. *Dannelse er magt- og sprogekritik*

Grimhed og letkøbthed må modarbejdes. Dannelse er at modstå magtens fristelser, men at være vild med at ville magte livet. Dannelse er at mærke, at sproget aldrig blot er et simpelt redskab. En hammer kan du lægge fra dig, men al-digt sproget.

Af cand.mag., ekstern lektor og kritiker Steen Nepper Larsen

4. Dannelse er at give afkald på forhastede faglige udløsninger

Forhastede faglige udløsninger ligner andre forhastede udløsninger. Giv dig tid. Læs hele, tykke bøger. Dvæl ved de svære tekster. Æd dem langsomt og ad flere gange. Og øv dig på at begå begavede fadermord i øjenhøjde og i fuld offentlighed – både på tekster, institutioner og hvis bølgerne går højt: på personer.

5. Dannelse er at tilegne sig det bedste af det, der er tænkt og skrevet

Enhver lærer må sørge for, at gryden med kendskabet til de bedste værker holdes i kog for enhver pris, lige gyldigt hvor upraktisk, krævende og ikke-journalistisk, dette arbejde så end vil tage sig ud for ufølsomme blikke. Som 19-25-årig bør man have fået en chance for at få åbnet øjnene for kulturens skatte, ellers har universitetet været en forgæves rejse i tomhed og strategi.

6. Dannelse er afkaldet på at blive gjort dum

Undlad at læse de anmassende ikke-aviser, der flyder overalt i togene og at tænde for de elendigste af de elendige TV-programmer. Hold nogle rigtige aviser og kræv at de bliver bedre. Vi må søge at leve livet, så det ikke bliver for grimt inden for sin endelige ramme. At vi gerne tror os hævet over dyreriget og holder af at leve i den anden natur er ingen garanti for klogskab og kvalitet.

7. Dannelse er at arve traditionen kritisk overskridende

Sproget er livgivende og ikke opfundet af dig eller mig. Det gemmer på meget, og vi var meget lidt uden det. Traditionen må oparbejdes læsende, skrivende og tænkende. Samtidig må der sprænges nye betydninger ind i sproget, og traditionen må sparkes kærligt i nakken, så hovederne ruller.

8. Dannelse er mere end uddannelse og kompetence

Kompetencer kan fixeres og måles. Uddannelser kan arrangeres og modulopbygges. Dannelsen kan absolut ingen af disse 'ting'. Dannelsen er ejendommelig, unik, overraskende og uforglemmelig – hvis den er noget værd.

9. Dannelse er mere end dannethed

Det er ikke tilstrækkeligt at kunne lire årstal og citater af sig i ét væk. Dannelse er agtelsen for sagen og ikke blot spejlingen af sig selv og nogle løse brokker i de andres øjne. Det dannede menneske har fået teksterne og tankerne ind under huden i egen afmålt aftapning. Størkner dannelsen, dør den. Selvet er altid også socialt og narrativt. Det skal fortælles igen og igen. Selvdannelsen flourer i åbenhed og tilblivelse, men uden sværds slag renoncerer hin enkelte aldrig på en vis portion kræsen- og stædighed. Dannelse er ikke taktisk tidsandspositionering.

10. Dannelse er mere end det blot private

Man må kunne se bort fra sig selv for at se noget overhovedet. Men selvtranscendens kan paradoksalt nok og i heldigste fald føre til selvvirkeliggørelse. Ulrich Beck skriver, at vejen ud af ensomhedens fængsel går gennem bøgernes dør. Det har han ikke uret i. ▲